

Kašička, František

Budování severního předpolí Pražského hradu v době rudolfínské

Archaeologia historica. 2001, vol. 26, iss. [1], pp. 137-146

ISBN 80-7275-015-01

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140414>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

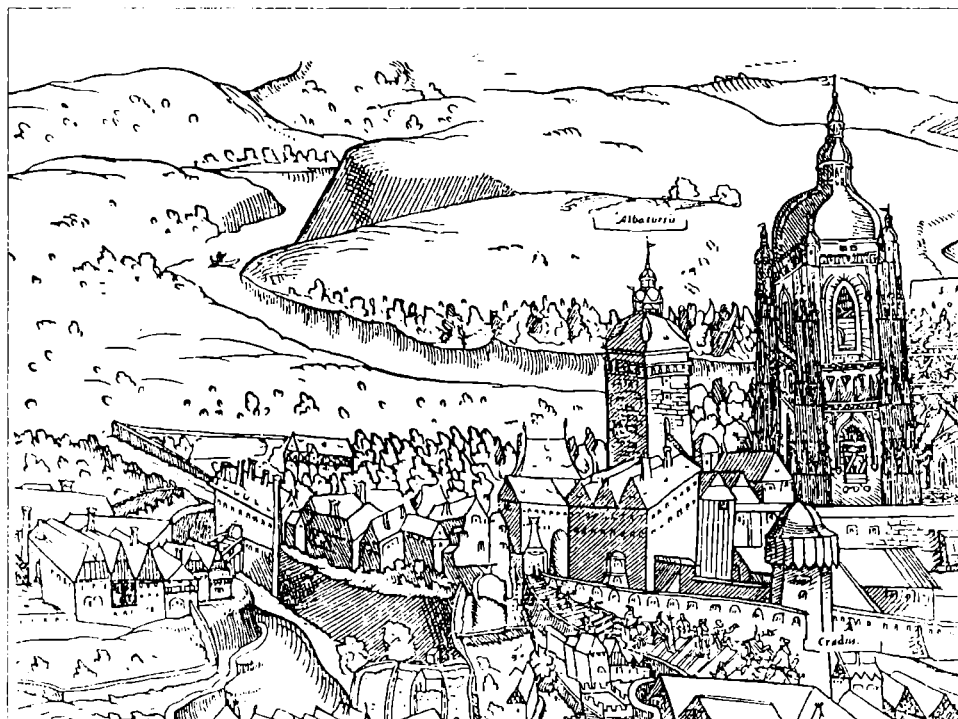
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Budování severního předpolí Pražského hradu v době rudolfínské

FRANTIŠEK KAŠIČKA

Současnou historickou zástavbu a přeurbanizaci severního předpolí Pražského hradu zahájil v 16. stol. nový most přes Jelení příkop a patřily k ní vedle Královské zahrady zejména tzv. „vedlejší“ objekty hradu, sloužící namnoze – zvláště zpočátku – ke skladování a zpracování surovin pro císařské stavební akce, vrcholící zde za panování Rudolfa II.

Vazba území k Pražskému hradu byla v raně feudálním období zřejmě těsnější než v mladším středověku, jak dokládá zejména archeologickými výzkumy odkrytá skupina pohřebišť západně od dnešní Jízdárny, kladená do 9. stol. (Frolík–Boháčová, 1992). Ve druhé polovině 14. stol. se na severním předpolí Hradu rozkládaly převážně vinice, zakládané nejspíše za vlády Karla IV., ač není vyloučeno, že vhodné polohy pro zakládání zahrad byly v těchto místech využívány již dříve. (Kašička–Vilínková, 1968). Později se v převážné míře ocitají v soukromém držení. Zřejmě až do zbudování Pražského mostu překračovala Jelení příkop cesta, navazující na Brusovou branku (která se nalézala někde mezi dnešními parcelami arcibiskupského a Šternberského paláce). Sebrané zprávy o této brance počínají r. 1363 a končí r. 1501, kdy byla ještě používána. Situace se ve vztahu k Pražskému hradu

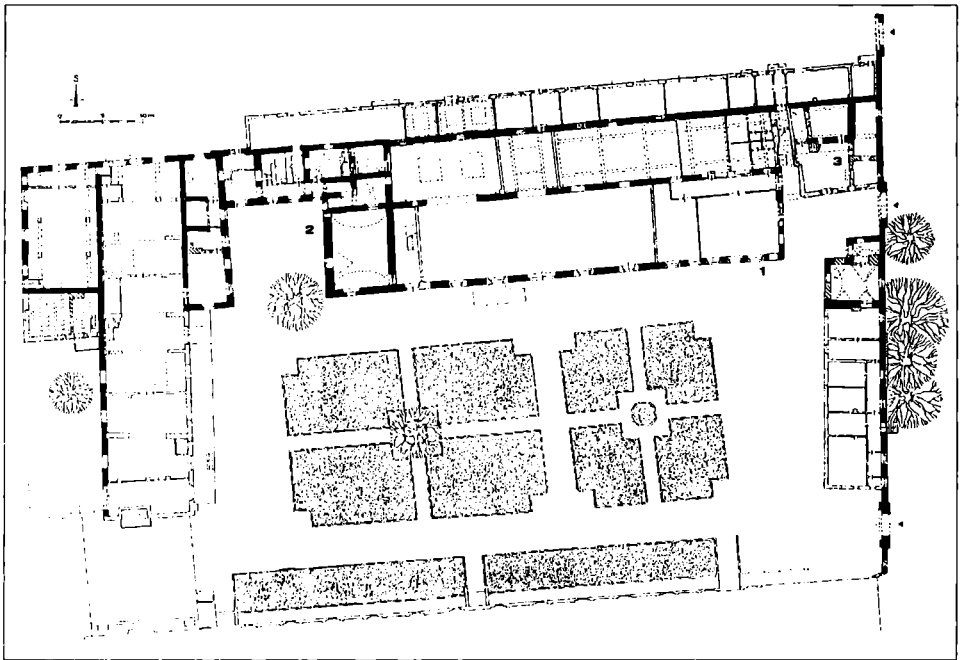
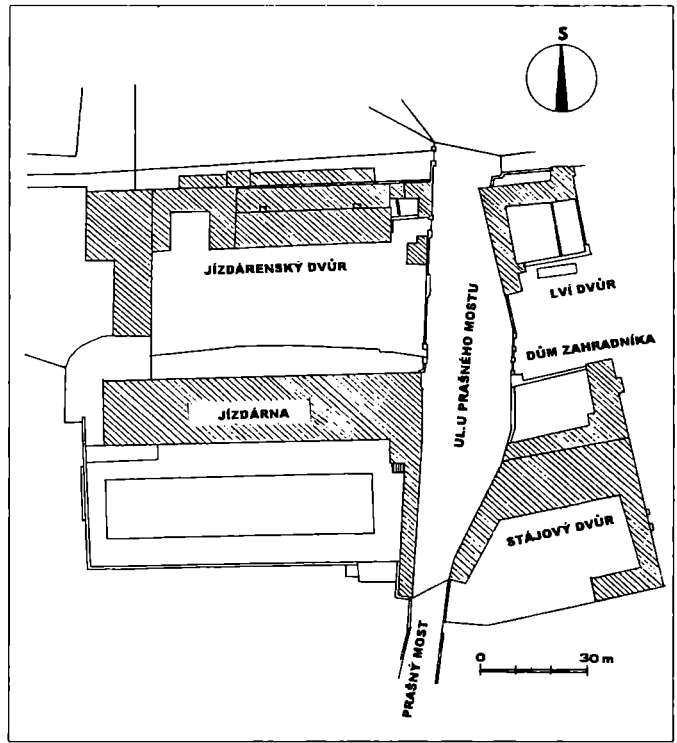
Obr. 1. Severní předpolí Pražského hradu se zahradami na výseku dřevorytu J. Kozla a M. Peterle z Annaberku z r. 1562.

pronikavě změnila r. 1534, kdy byly na rozkaz krále Ferdinanda I. pro založení libosadu odkoupeny vinice po východní straně pozdější cesty k Prašnému mostu. O nový vjezd do Pražského hradu od severu, který měl vést „skrze některé zahrady“, se začalo jednat již r. 1533. Nový most na kamenných pilířích byl vybudován v l. 1535–1536. Jeho dřevěná konstrukce byla těžce poškozena při požáru Hradu r. 1541 a poté opravena. Po stavbě mostu z Hradu přes Jelení příkop byly v následujících letech postupně fixovány hranice severního předpolí (v němž se omezíme na území při cestě ke zmiňovanému mostu). Z hlediska hlavního tématu konference je vhodné připomenout přípis České komory hejtmanu na Hrádku (Křivoklátu), aby jednal s unhošťskými sousedy, kteří mají dát k dispozici potahy pro vození kamene na stavbu zdi kolem nové zahrady (pod Letohrádkem). Následně se Česká komora v téže věci obrátila na opata Zbraslavského kláštera, jehož poddaní měli ke stavbě nové zdi odvézt 50 fůr kamene.

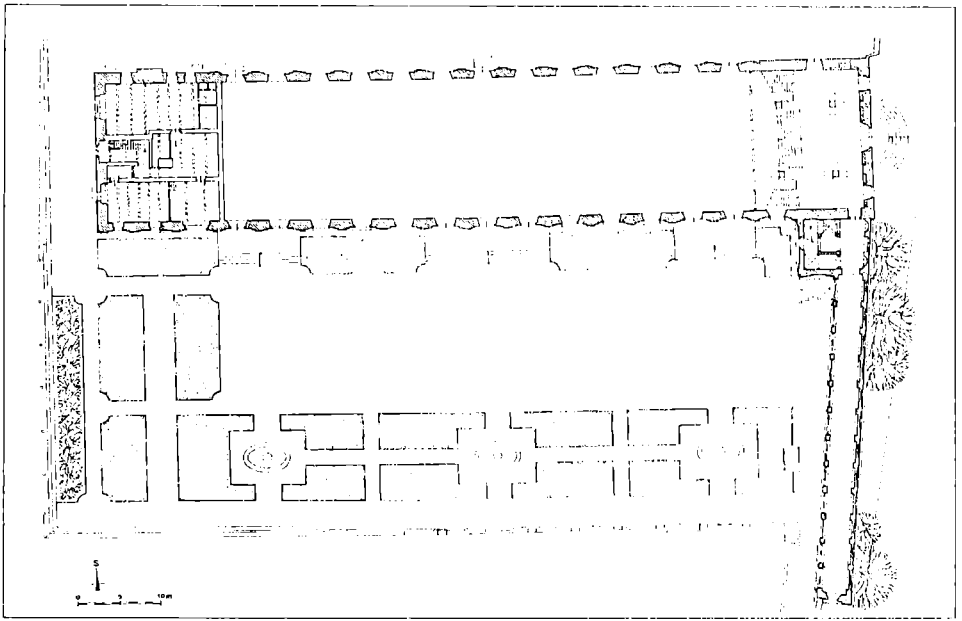
Zástavbu předpolí Prašného mostu tvoří dnes v podstatě 4 provázané celky – na západním boku tzv. Jízdárenský dvůr a Jízdárna, na východní straně Lví dvůr a Stájový dvůr s tzv. Domem zahradníka. Stavební historie **Jízdárenského dvora** (správněji Staré tesařské ohrady) není – podobně jako u ostatních souborů – nijak zvlášť složitá. Pro tesařskou ohradu byla v r. 1570 zvolena část zanedbané vinice za mostem. navrhovatelem tohoto účelového zařízení stavebního úřadu Pražského hradu byl nejspíše tehdejší hradní stavitel Bonifác Wohlmüt. V dopisu císaři Maxmiliánovi se Česká komora vyjádřila v tom smyslu, že pokládá za potřebné, aby u královského hradu byl umístěn „štádl“, kde by byla složena zásoba prken, dřevu pro lešení, vozy a další stavební potřeby, které se do té doby vozily z místa na místo. Ne zcela pravidelný pozemek severního dílu vinice byl ohrazen zdí, zachovanou dodnes téměř v celém rozsahu. Při zdi uvnitř ohrady byly zbudovány nezbytné objekty, především kolny a stáje pro koňské potahy. Nepochybně nejstarším objektem celého komplexu je severní obdélná budova s dochovaným letopočtem 1572. Této velké kolně odpovídalo původně obdobné stavení na jižní straně parcely, v prostoru terasy dnešní Jízdárny. Za panování císaře Rudolfa II. se ohrada dotvořila vybudováním dalších objektů, zejména nové kovárny s obytným stavením v r. 1607 (později zvaným Dům lovcůho). O rozsahu zástavby v rámci Staré tesařské ohrady na sklonku Rudolfovy vlády zpravuje známý soupis hradních budov z r. 1620. Soupis dosvědčuje, že tesařská ohrada byla tehdy obestavěna po celém obvodu, a že téměř celá dochovaná zástavba je v jádře renesančního původu. Podle tohoto soupisu se v tesařské ohradě nacházela obytná stavení pro řemeslníky, dvorního tesaře, truhláře, soustružníka a jejich tovaryše, současně zde byly situovány řemeslnické dílny. K jinému účelu sloužila pouze ulička mezi severním stavením a ohradní zdí, užívaná jako psínek a v dosud zčásti stojícím domku v severním koutě ohrady se nalézal byt sokolníka. K vnějšímu líci ohrady byl rovněž před r. 1620 přistavěn domek „hlídače velkých ptáků“ (tj. bezpochyby voliéry s cizokrajnými ptáky, která byla zřejmě v době Rudolfa II. součástí hradního zvěřince). Tato původní renesanční skladba ohrady se do dnešní podoby začala měnit až po třicetileté válce, kdy byla severní stáj v souvislosti s řídkými návštěvami dvora adaptována na provizorní jízdárnu. Nevhodnost tohoto provizoria vedla k rozhodnutí vybudovat na severním předpolí jízdárnu novou. Jako architekt nové jízdárny byl v r. 1694 vybrán Jean Baptiste Mathey. Novostavbě musela ustoupit připomenutá starší renesanční zástavba na jižní straně tesařské ohrady – tvořila ji tehdy druhá stáj a obytné stavení dvorského tesařského mistra Hanuše Nätterera. (Kašička–Vilímková, 1968).

U Matheyho nové raně barokní jízdárny, která přesahuje téma této studie, upozorňuji pouze na její křídlo s galerií, o kterém se domnívám, že je torzem nedokončeného záměru vybudovat přes Jelení příkop jakousi monumentálnější obdobu několikapatrového krumlovského Plášťového mostu. Dnešní půdorys jízdárny je včetně radikálního zásahu do vstupního průčelí dílem architekta P. Janáka z let 1948–1949. Severovýchodní nároží předpolí při cestě ke Hradu tvoří tzv. **Lví dvůr**, ve zdivu dochovaný renesanční objekt, dnes v podobě po poslední adaptaci, kde poutají pozornost zejména problematičké novotvary komínových hlavic. Objekt „Lvího“ nebo také „Medvědího dvora“ byl zbudován nepochybně

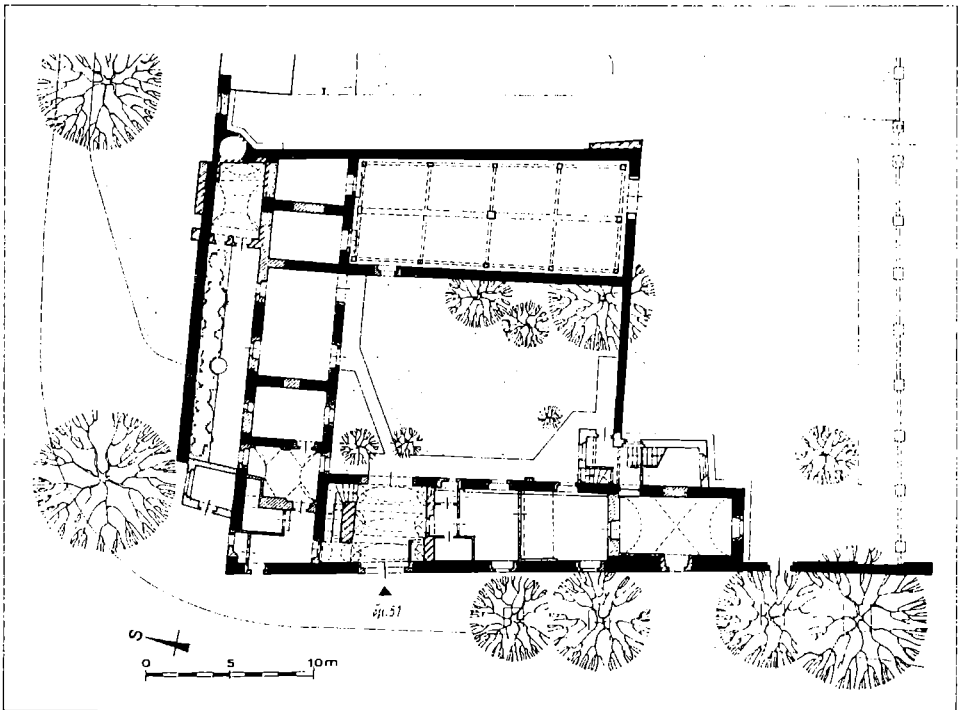
Obr. 2. Situace severního předpolí Pražského hradu (F. Kašíčka).

Obr. 3. Severní předpolí Pražského hradu, Jízdárenský dvůr, půdorys přízemí (černá značí dochované zdivo renesanční, šikmá šrafování – barokní, ostatní konstrukce jsou mladší) 1 – křídlo s letopočtem 1572, 2 – Dům lovího, 3 – bývalý domek sokolníka (F. Kašíčka).

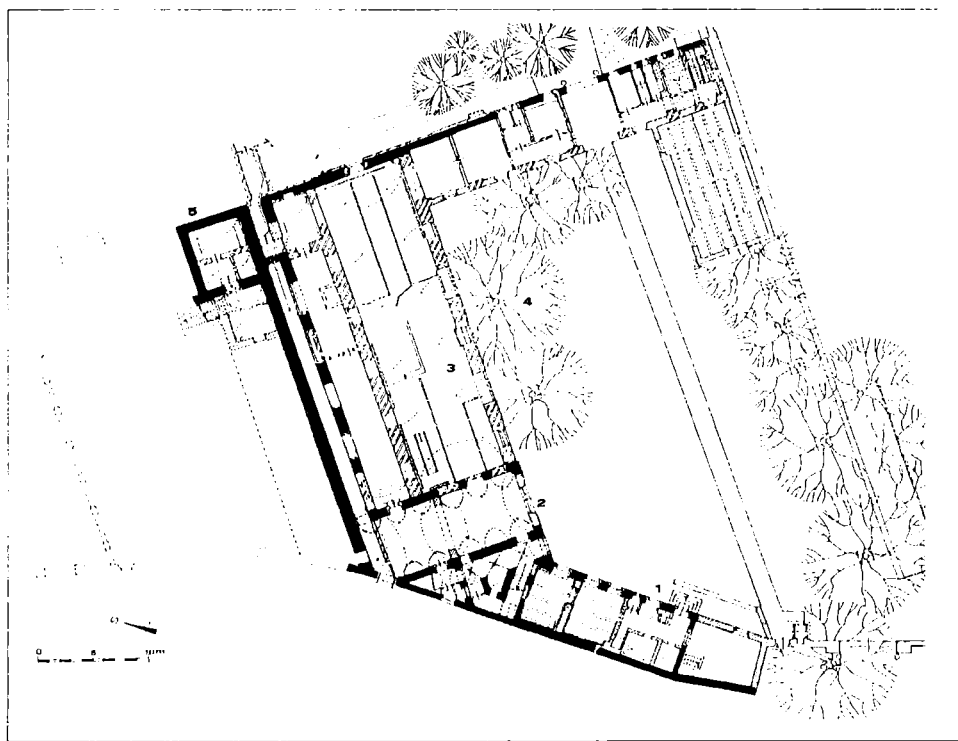

Obr. 4. Půdorys přízemí Jízdárny v severním předpolí Pražského hradu (šikmá šraflura značí zdivo raně barokní, ostatní je novodobé) (F. Kašíčka).

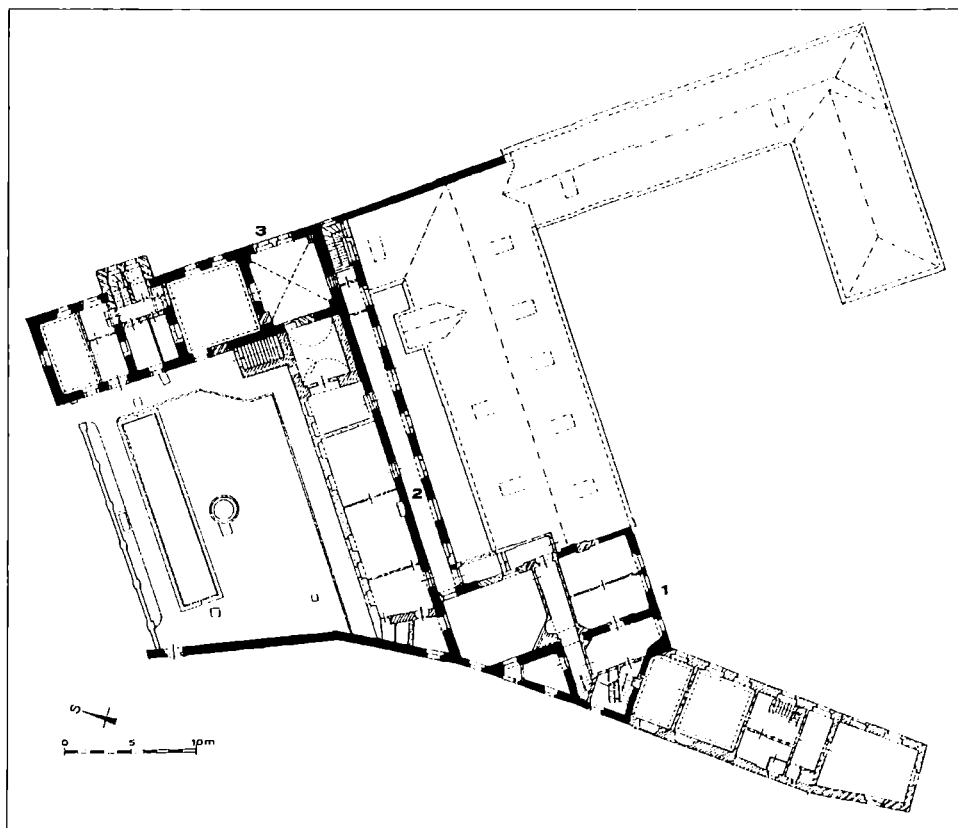
Obr. 5. Severní předpolí Pražského hradu – půdorys přízemí Lviho dvora před poslední adaptací (černě je značeno dochované zdivo renesanční, šikmá šraflura – zdivo barokní, šikmé dvojjáry – klasicistní, ostatní je novodobé) (F. Kašíčka).

na rozkaz císaře Rudolfa opět na místě starší vinice, patrně v r. 1581 (Kašička–Vilímková, 1966–1970). Autorem prvního plánu byl asi Bonifác Wohlmüt, jeho návrh však nebyl realizován. Stavitelem dnešního objektu mohl být jeho nástupce Oldřich Aostali. Objekt určený pro účel do té doby v naší zemi neobvyklý – pro chov divokých šelem – řešil stavitel jako dvoukřídlou budovu. Jednotraktové severní křídlo s pěti (nebo šesti) kotelci bylo určeno pro zvířata, podél severního boku probíhal úzký dvorek s přístupy do kotelců a s topeništěm. V přízemí křídla při hradní cestě byl umístěn byt hlídače. Dvůr, původně zamýšlený jako jednotný prostor, byl patrně dodatečně rozdělen na dva samostatné výběhy – možná již během stavby, nebo těsně po dokončení, kdy zde byly chovány i jiné šelmy. V úrovni I. patra Lvího dvora obíhal krytý vyhlídkový ochoz, jehož zbytky (nosné pilířky střechy) se dochovaly pouze na severní straně. Jak ochoz, přístupný z Královské zahrady vypadal, dnes již přesně nevíme – nelze vyloučit, že zde byla zamýšlena arkádová síň, která možná nebyla nakonec provedena, nebo byla později po zrušení dvora zcela pozměněna. K prvním změnám došlo v objektu až po rozhodnutí z r.1740, že šelmy zde už nadále chovány nebudou a dalšími adaptacemi, které daly dvoru zejména dnešní klasicistní výraz a byly navrženy a realizovány v letech 1785, 1804–1805 a 1815–1841. Posledním souborem severního předpolí při cestě ke Hradu je tzv. **Stájový dvůr** s přilehlým **Domem zahradníka**. Soubor tvoří několik objektů, které orientačně označujeme jako Domek zednického políra, renesanční dům s obnovenou sgrafitovou rustikou, křídlo koníren a bývalé vozové kolny. Od severu se ke komplexu připojuje jednopatrový Dům zahradníka. Soubor se opět nalézá v prostoru bývalých vinic, které postupně skoupil císař Ferdinand I. záhy po svém nástupu na trůn r. 1526 (Kašička–Zahradník, 1992). Podle mladší zprávy byl údajně r. 1556 stavěn na místě dnešního Domu zahradníka předrudolfínský lví dvůr. Za císaře Maxmiliána II.

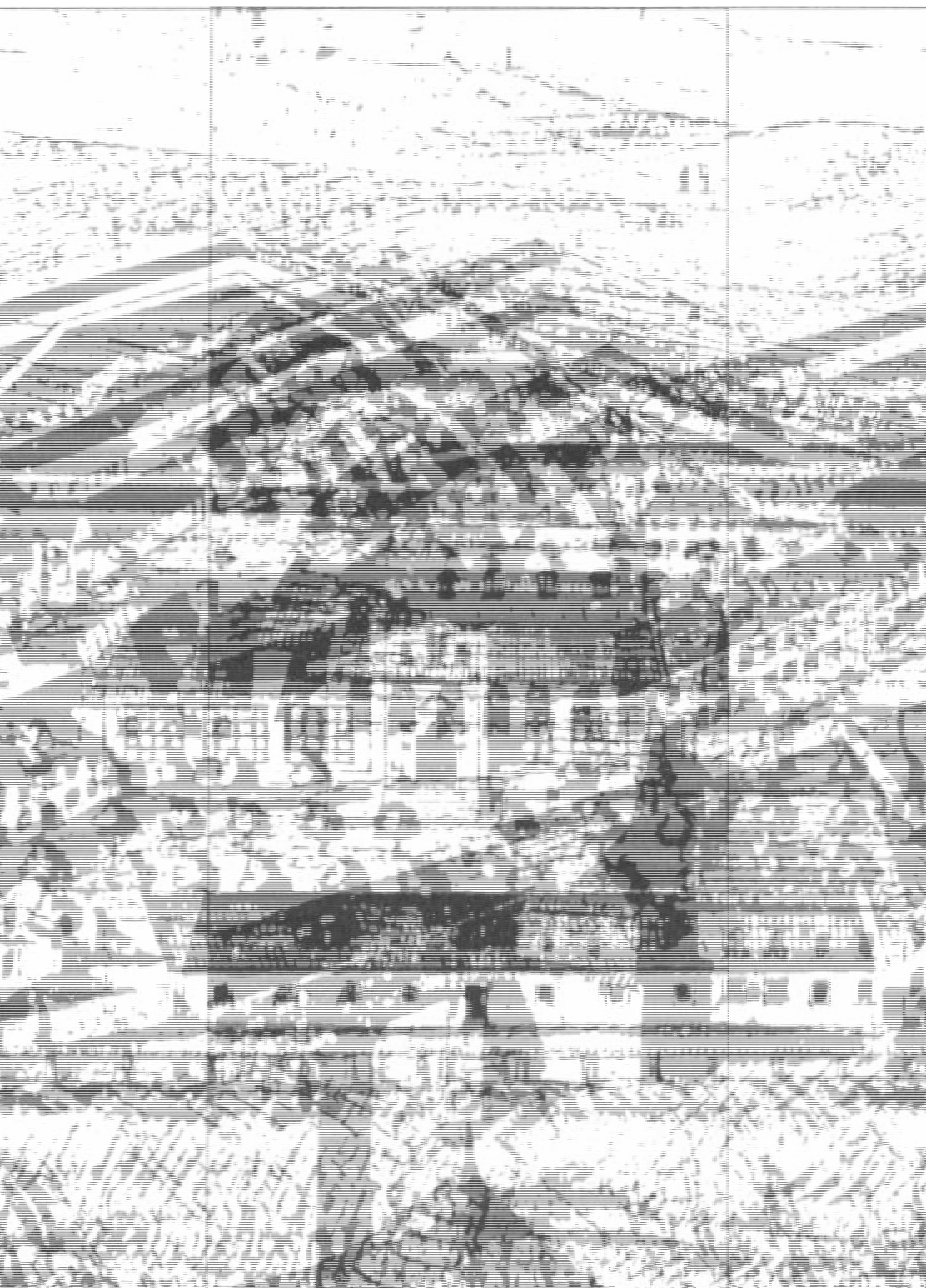

Obr. 6. Severní předpolí Pražského hradu – půdorys přízemí Stájového dvora ve stavebněhistorické analýze (černě značeno zdívo renesanční, šikmou šrafovou – barokní a šikmými dvojčarami - klasicistní.) 1 – Domek zednického políra, 2 – renes. dům, 3 – klasicistní stáj na místě renes. Malé míčovny, 4 – místo Nové (?) míčovny, 5 – sklep pod Domem zahradníka (F. Kašička).

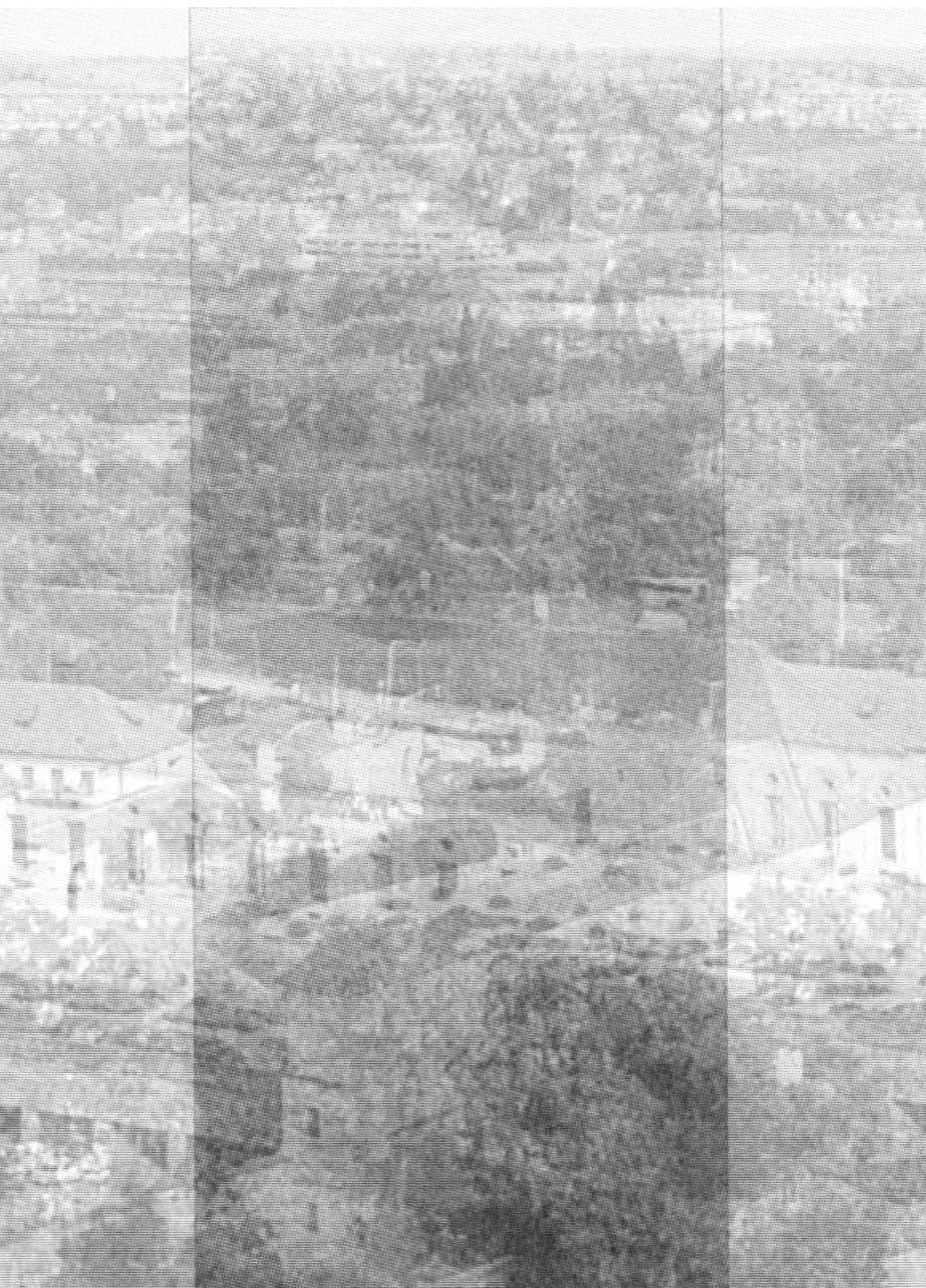
se v Královské zahradě stavěly dvě nové budovy pro míčové hry, z nichž tzv. Malá míčovna vyrostla v prostoru dnešního Stájového dvora během r. 1567. Jejím autorem byl – stejně jako dnešní dochované Velké míčovny – Bonifác Wohlmüt, který tu současně zvyšoval děličí zeď mezi zahradami a vyrovnával terén. Z dalších zpráv z let 1570–1573 je zřejmé, že starý, patrně dřevěný lví dvůr s domkem hlídače byly strženy a na jejich místě postaven nejspíše v r. 1572 nový domek pro zahradníka, který se teprve postupně rozšířil ve větší několika-křídly přízemní útvar. O malé míčovně v prostoru dnešního Stájového dvora se v následujícím desetiletí dozvídáme, že má již velice špatné šindelové střechy, v popisu z r. 1620 se při míčovně uvádějí byty, nad nimiž prochází chodba do zahrady. Tyto prostory se s největší pravděpodobností nalézaly v obvodu křídla při hradní cestě, pozdějšího tzv. domku zednického políra. Konfrontací současného stavu s písemnými prameny a dochovanými staršími plány jeví se podoba zástavy Stájového dvora před třicetiletou válkou následující (do značné míry zachovaná ještě na Dietzlerově pohledu z r. 1742): na krytou chodbu v podkrovní Prašného mostu se napojovala chodba nad přízemím pozdějšího domku zednického políra, která vnikala do reprezentačního podlaží sgrafitovaného renesančního domu. Ten zřejmě tvořil jakési vstupní zázemí pro navazující Míčovnu v prostoru dnešních klasicistních koníren a vnitřního dvorka. Vyrovnání terénu Stájového dvora, o němž se v pramenech hovoří, vynutilo si zbudovat proti vyšší úrovni souboru Domu zahradníka a současně (nebo zanedlouho poté) souběžnou „tajnou“ chodbu podél této tarasní zdi, která sloužila jako císařova komunikace ke královské zahradě. Vlastní prostor pro míčové hry zabíral potom plochu

Obr. 7. Severní předpolí Pražského hradu – půdorys 1. patra Stájového dvora a přízemí Domu zahradníka (černě značeno zdívo renesanční, šikmou šrafurou – barokní, a šikmými dvojčarami – klasicistní, ostatní je novodobé.) 1 – 1. patro renes. domu, 2 – „tajná chodba“, 3 – přízemí Domu zahradníka s renes.klenbou (F. Kašička).

lovské zahradě zakrýval v obrysu prohýbaný štít s velkým půlkruhovým oknem uprostřed. Z dalších velkých stavebních zásahů nutno zmínit průraz dnešní brány do Královské zahrady z let 1740–1741, který přinesl vedle odstranění objektů tzv. Drůbežního dvora v sousedství Lvího dvora současně zkrácení zahradníkovy domu do dnešního půdorysného rozsahu a ubourání jeho severního křídélka. Budovy byly v r. 1757 poničeny za pruského bombardování, v závěru 18. stol. byly pak divadlo s míčovnou strženy a nahrazeny dnešní přízemní klasicistní stájí. Stavební vývoj Stájového dvora v podstatě uzavřela další série úprav v 19. stol., která kromě tzv. renesančního domu pozměnila vnější výraz zástavby na klasicistní. V jádru však zůstává dosud převážně renesanční. A podobně jako u většiny ostatních objektů na severním předpolí Pražského hradu dokumentuje i zde nebývalou stavební aktivitu v období předbělohorských císařů, zejména za Rudolfa II.

Literatura

(se seznamy pramenů, plánů, ikonografie a další použité literatury)

- FROLÍK, J.–BOHÁČOVÁ, I., 1992: Archeologický výzkum Pražského hradu v 80. letech, sb. Staletá Praha XXII, Praha, s. 78.
- KAŠIČKA, F.–VILÍMKOVÁ, M., 1968: Pražský hrad, Jízdárenský dvůr, stavebněhistorický průzkum, pasport SÚRPMO Praha.
- KAŠIČKA, F.–VILÍMKOVÁ, M., 1969: Jízdárenský dvůr Pražského hradu. Památková péče 2/1969, s. 241–247.
- KAŠIČKA, F.–VILÍMKOVÁ, M., 1968: Pražský hrad-Jízdárna, stavebně historický průzkum, pasport SÚRPMO Praha.
- KAŠIČKA, F.–VILÍMKOVÁ, M., 1966: Pražský hrad, čp. 51, „Lví dvůr“, stavebněhistorický průzkum, pasport SÚRPMO Praha.
- KAŠIČKA, F.–VILÍMKOVÁ, M., 1970: Lví dvůr Pražského hradu. Památková péče 1/1970, s. 34–41.
- KAŠIČKA, F.–ZAHRADNÍK, P., 1992: Pražský hrad, Stájový dvůr, čp. 49–50, stavebněhistorický průzkum, pasport SÚRPMO Praha.

Zusammenfassung

Aufbau des nördlichen Vorfelds der Prager Burg in der rudolfinischen Zeit

Die heutige historische Bebauung im nördlichen Vorfeld der Prager Burg begann man im 16. Jh. mit dem Bau einer neuen Brücke über den „Hirschgraben“ (tsch.: „Jelení příkop“) aufzubauen, die später „Pulverbrücke“ (tsch.: „Prašný most“) genannt wurde.

Dazu gehörten außer dem „Königsgarten“ noch die Objekte, die überwiegend zum Lagern und Verarbeiten von Rohstoffen für die kaiserliche Bautätigkeit dienten. Vorher dehnten sich hier Weinberge und Gärten im Privateigentum aus. Die Parzellen längs des Weges von der „Pulverbrücke“ wurden nach und nach von Privatbesitzern aufgekauft und an der Westseite wuchsen allmählich in der Richtung nach Norden die sogenannten „Reithof“ (tsch.: „Jízdárenský dvůr“) und „Reitschule“ (tsch.: „Jízdárna“), an der Ostseite der „Löwenhof“ (tsch.: „Lví dvůr“) und der „Stallhof“ (tsch.: „Stájový dvůr“) mit dem „Gärtnerhaus“ (tsch.: „Dům zahrádníka“). Die Baugeschichte des „Reithofs“ ist ziemlich einfach: im Teil eines verwilderten Weinbergs wurde mit einer Mauer ein geräumiges Grundstück abgegrenzt und vor allem Schuppen und Ställe für Pferdegespanne aufgebaut. Der älteste Teil davon stellt wahrscheinlich der nördliche längliche Flügel mit der Jahreszahl 1572 dar. Unter der Regierung des Kaisers Rudolf II. schloß den Raum der Bau einer neuen Schmiede mit dem Wohnhaus (heute das sog. „Jägermeisterhaus“ (tsch.: „Dům lovců“) und weitere Behausungen für Handwerker und ihre Gesellen. Gleichzeitig befanden sich hier Handwerkerwerkstätten, an der nördlichen Mauer der Hundezwinger und im Haus in der Nordostecke die Wohnung eines Falkners. Zur Außenflucht der Mauer wurde ein Haus für den Wächter der exotischen Vögel zugebaut. Die ältere Renaissancebebauung im Südtteil des mit der Mauer umgebenen Raums wich im J. 1694 dem Neubau der heutigen Barockreitschule des Architekten J. B. Mathey.

Die Nordostecke des Weges von der „Pulverbrücke“ nimmt das einstöckige Objekt ein – der sog. „Löwen-“ oder „Bärenhof“ (tsch.: „Lví oder „Medvědí dvůr“), das ursprünglich zwei Flügel hatte und im Auftrage des Kaisers Rudolf II. wahrscheinlich im J. 1581 vom Hoferbauer Oldřich Aostalll zwecks der Raubtierzucht aufgebaut wurde. Den letzten Baukomplex stellt heute der sog. „Stallhof“ (tsch.: „Stájový dvůr“) mit dem anliegenden „Gärtnerhaus“ dar. Der verdeckte Gang im Dachraum der „Pulverbrücke“ knüpfte im Umfang des „Stallhofs“ an den Gang des heute sog. „Polierhauses“ an, wovon er in den ersten Stock des heutigen Hauses mit erneuerten Sgraffitos einging. Aus dem Haus war das sog. „Kleine Ballhaus“

(tsch.: „Malá míčovna“) und längs des „Kleinen Ballhauses“ auch der kaiserliche „Schleichgang“ zum Königsgarten zugänglich. „Das kleine Ballhaus“ des Hoferbauers Bonifác Wolmut wurde in den Jahren 1679–1680 zum Hoftheater umgestaltet und im J. 1757 von der preubischen Bombardierung zerstört und mit heutigen parterren Ställen ersetzt. Gleichzeitig wurde auch das anliegende Gebäude im heutigen Hofplatz niedergerissen, dessen Herkunft erst die Ergebnisse einer zukünftigen archäologischen Forschung genau feststellen helfen. Das Objekt bestand sicherlich im 17. Jh. und man kann nicht ausschließen, daß es sich um das Gebäude handelt, das während der Reparaturen im J. 1630 als „Neues Ballhaus“ bezeichnet wurde, resp. daß seine Entstehung mit kostspieligen Bauarbeiten in diesen Orten am Anfang der Regierung des Rudolf II. im J. 1578 zusammenhing. Das vom Norden anliegende „Gärtnerhaus“ wuchs an der Stelle des alten wahrscheinlich noch hölzernen „Löwenhofs“. Die heutige Gestalt bekam das Haus nach dem Durchbrechen eines Tors in den „Königsgarten“ in den Jahren 1740–1741 und nach weiteren jüngeren Umgestaltungen. In seinem Kern – ähnlich wie bei meisten anderen Objekten im nördlichen Vorfeld der Prager Burg – bleiben auch die Renaissancekonstruktionen, überwiegend aus der Zeit des Kaisers Rudolf II., erhalten.

Abbildungen:

1. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg mit den Gärten. Ausschnitt aus dem Holzschnitt von J. Kozel und M. Peterle von Annaberk aus dem J. 1562.
2. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg-Situation (F. Kašička).
3. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg – „Reithof“, Erdgeschoßgrundriß (schwarz – Renaissancemauerwerk, schräg schraffiert – Barockmauerwerk, andere Konstruktionen sind jünger). 1 – Flügel mit der Jahreszahl 1572, 2 – „Jägermeisterhaus“, 3 – das ehemalige Falknerhaus (F. Kašička).
4. Erdgeschoßgrundriß des „Reithofs“ im nördlichen Vorfeld der Prager Burg (schräg schraffiert – frühbarockes Mauerwerk, anderes Mauerwerk ist neuzeitig) (F. Kašička).
5. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg – Erdgeschoßgrundriß des „Löwenhofs“ vor dem letzten Ausbau (schwarz – das erhaltene Renaissancemauerwerk, schräg schraffiert – Barockmauerwerk, schräge Doppellinien – klassizistisches Mauerwerk, andere Konstruktionen sind neuzeitig) (F. Kašička).
6. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg – der Erdgeschoßgrundriß des „Stallhofs“ in einer bauhistorischen Analyse (schwarz – Renaissancemauerwerk, schräg schraffiert – Barockmauerwerk, schräge Doppellinien – klassizistisches Mauerwerk). 1 – „Polierhaus“, 2 – Renaissancehaus, 3 – der klassizistische Stall an der Stelle des Renaissanceobjekts „Kleines Ballhaus“, 4 – der Platz, auf dem „Neues Ballhaus“ bestand, 5 – Keller unter dem „Gärtnerhaus“ (F. Kašička).
7. Das nördliche Vorfeld der Prager Burg. Grundriß des ersten Stocks des „Stallhofs“ und Erdgeschoßgrundriß des „Gärtnerhauses“ (schwarz – Renaissancemauerwerk, schräg schraffiert – Barockmauerwerk, Doppellinien – klassizistisches Mauerwerk, andere Konstruktionen sind neuzeitig). 1 – 1. Stock des Renaissancehauses, 2 – „Schleichgang“, 3 – Erdgeschoß des „Gärtnerhauses“ mit dem Renaissancegewölbe (F. Kašička).
8. Jan Josef Dietzler – Ansicht der Bebauung des nördlichen Vorfelds der Prager Burg aus dem Turm des Sankt-Veits-Doms.
9. Detail des nördlichen Vorfelds in der orthographischen Skizze Prags von Jos. D. Huber aus dem J. 1769.
10. Das gegenwärtige nördliche Vorfeld der Prager Burg – Ansicht aus dem Turm des Sankt-Veits-Doms mit dem dominierenden frühbarocken Objekt „Reitschule“ (foto F. Kašička, 2000).